

نهضت امام خمینی زمینه ساز ظهور دولت حضرت مهدی (عج)

به نقل از مجله الحیاء الطیبة، سال اول، ش صفر، رمضان ۱۴۱۸

مجله حضور زمستان ۱۳۷۷، شماره ۲۶

پیامبر اکرم-صلی الله علیه و اله: همنشین خوب بهتر از تنهایی است و تنهایی بهتر از همنشین بد. (امالی طوسی، ص ۵۳۶)

آنچه نزد همه فرقه‌های اسلامی قطعی و مسلم است اینکه احادیث شریف زیادی از سید رسولان حضرت محمد (ص) روایت شده که تصریح می‌کند مهدی موعود از اهل بیت پیامبر (ص) به طور حتم و قطع در آخر زمان ظهور خواهد کرد تا زمین را پر از عدل و داد کند بعد از آنکه با جور و ستم پر شده باشد. (۱) حتی افراد زیادی از دانشمندان اهل سنت از مذاهب گوناگون آن، به متواتر بودن این احادیث تصریح کرده‌اند و بعضی از آنها در اثبات تواتر این اخبار بررسیهای علمی نموده و کتابهایی نیز تألیف کرده‌اند: (۲) از این رو، دانشمندان مذاهب چهارگانه اهل سنت فتوا داده‌اند که کسی که ظهور حضرت مهدی موعود را انکار کند باید کشته شود، یا اینکه به شدت تأدیب شود تا از رأی خود برگردد (۳)

از نظر شیعیان اهل بیت، متواتر بودن این اخبار امری قطعی و اعتقاد به حتمی بودن ظهور مهدی موعود از ضروریات مذهب است که نمی‌توان آنها را انکار کرد و جزئی از اصول دین است که اعتقاد به آنها از روی دلیل و یقین واجب است زیرا بنابر عقیده مذهب اهل بیت، امامت از اصول دین است و اعتقاد به مهدی موعود به جهت اینکه از جانشینان و اوصیای رسول خدا است، از ضروریات اعتقاد به امامت می‌باشد که دلایل زیادی از آیات قرآن و احادیث صحیح نبوی و همچنین براهین عقلی بر آن اقامه کرده‌اند (۴)

همگانی بودن عقیده به وجود نجاتبخش جهان

از بارزترین اعتقادات مشترک ادیان مختلف آسمانی ظهور مصلح موعود در آخر زمان است که همه ادیان به ظهور او بشارت داده‌اند، گرچه در تعریف و تعیین هویت او اختلاف دارند. همچنین بررسی متون ادیان آسمانی درباره مصلح موعود ثابت می‌کند که او همان مهدی و همان فردی است که اهل بیت پیامبر (ص) به آن عقیده

دارند (۵) حتی اعتقاد به حتمی بودن ظهور موعود نجاتبخش جهان، در مکاتیب مادی نیز وجود دارد؛ پس عقیده به ظهور چنین موعودی بیش از هر عقیده دیگری افکار عمومی بشر را به سوی خود جلب کرده است (۶)

روایات حرکت زمینه سازان در مدارک مشترک

با مراجعه به روایاتی که درباره مهدی موعود نقل شده است، در می‌یابیم که یکی از نقاط روشن اشتراک بین اخباری که اهل سنت و اهل بیت نقل کرده‌اند، وجود یک حرکت انقلابی زمینه ساز برای ظهور مهدی موعود می‌باشد، حرکتی که از ایران به راه خواهد افتاد. چنین اتفاق نظری، بی آنکه مخالفی داشته باشد، خود دلیل روشنی است بر صحت اخبار و دست کم صحت مضمون مشترک بین آنها.

در اینجا نمونه‌هایی از این احادیث شریفه را از مدارکی که در نزد شیعه و سنی معتبرند، نقل می‌کنیم:

۱- ابن ماجه، ترمذی و بیهقی در کتاب سنن خود، طبرانی در معجم وسیط، قرطبی در تذکره خود، ابن کثیر در فتن خود، هیثمی در مجمع الزوائد، سیوطی در حاوی، ابن حجر در قول المختصر و در الصواعق المحرقة، متقی هندی در کنز العمال و در البرهان فی علامات مهدی آخرالزمان. و... از رسول خدا (ص) روایت کرده‌اند که فرمود: "مردمی از مشرق خروج می‌کنند و زمینه حکومت مهدی را فراهم می‌آورند." با توجه به لحن اخبار و متون قدیم چنین اثبات می‌شود که مشرق به ایران امروزی گفته می‌شود. همچنین در روایات دیگر تصریح شده است که چنین مردمی اهل خراسان، یا قم یا طالقان می‌باشد. و همه اینها به ایران امروزی اشاره دارد، البته با ذکر نام مهمترین مناطق آباد و شهرهای متمدن ایران آن روز). ۷)

۲- ابو داود و نسائی کتاب سنن خود و ابن المنادی در ملاحم، قرطبی در تذکره خود، ابن کثیر در فتن خود و حمیدی در الجمع بین الصحیحین و بسیاری دیگر با سند صحیح از امام علی (ع) از رسول خدا (ص) نقل کرده‌اند که فرمود: "مردی از ماوراء النهر قیام می‌کند که به او حارث ابن حراث می‌گویند و در پیشاپیش او مردی است که به او منصور گفته می‌شود و زمینه را برای آل محمد فراهم می‌سازد، همان طور که قریش زمینه را برای رسول خدا (ص) فراهم نمود و یاری او بر هر مؤمنی واجب است، (یا فرمود: اجابت و پاسخ مثبت به او بر هر مؤمنی واجب است). (۸) نام‌هایی که در روایت فوق، به آن اشاره شده است، رمزی می‌باشد، همان

طور که در بسیاری از اخبار ملاحم نیز چنین است و مراد از آن یا فرد خبیر است، یا کسی که عمل مفید دارد، یعنی کارش به نتیجه می‌رسد.

۳- خطیب بغدادی و دیلمی از ابن عباس و ابوهریره روایت کرده‌اند که هنگامی که پرچمهای سیاه به اهتزاز درآمدند، به قوم فارس احترام کنید؛ زیرا دولت شما با آنها است (۹). در اینجا تعبیر "دولتکم" به دولت مهدوی اسلامی اشاره دارد. ۴- ابن حماد، ابن ابی شیبه، ابن ماجه، عقیلی و هیثم ابن کلیب در مسند صحابه، ابن المنادی و حاکم در مستدرک خود، دانی در سنن خود، ابن حبان و ابو نعیم و ابن طلحه الکنجی شافعی و مقدسی و ابن قیم در المنار المنیف، ذهبی در میزان الاعتدال، ابن کثیر در فتن، سیوطی در الحاوی و خصائص و جمع الجوامع والدر المنثور، ابن حجر در صواعق و متقی هندی در البرهان و کنز العمال و شوکانی در التوضیح، و... از ابن مسعود روایت کرده‌اند که به حضور رسول خدا (ص) رسیدیم آن حضرت در حالی به نزد ما تشریف فرما شدند. که آثار خوشحالی در چهره‌اش نمایان بود، به طوری که هر سوالی می‌کردیم جواب می‌داد و حتی اگر سؤال نمی‌کردیم خود ایشان شروع به صحبت می‌کردند، تا اینکه گروهی از جوانان بنی هاشم که حسن و حسین (ع) نیز در میان آنها بودند از آنجا گذشتند، رسول خدا (ص) با دیدن آنها حسن و حسین را به آغوش کشید و چشمانش پر از اشک شد؛ گفتیم: ای رسول خدا (ص) چه چیزی باعث ناراحتی شما شد که ما را نیز ناراحت نمود. فرمود: ما اهل بیتی هستیم که خداوند برای ما آخرت را بر دنیا برگزید و بعد از من اهل بیت من با سرگردانی و آوارگی روبه رو خواهند شد، تا آنکه گروهی با پرچمهای سیاه از مشرق قیام می‌کنند و حق را طلب می‌کنند، ولی به آنها داده نمی‌شود سپس بار دیگر حق را طلب می‌کنند و در راه آن نبرد می‌کنند و پیروز می‌شوند؛ پس هر کدام از شما و یا نسل آینده شما آنها را درک کرد باید به امام اهل بیت من بپیوندد حتی اگر با سینه خیز رفتن روی برف باشد؛ زیرا آنها پرچمهای هدایت را به دست مردی از اهل بیت می‌دهند... که او زمین را با عدل و داد پر می‌کند، همان گونه که با جور و ظلم پر شده است (۱۰). این روایت، اشاره دارد به اینکه به حرکت درآمدن پرچمها، قبل از ظهور حضرت مهدی می‌باشد و پرچمها با نام او به حرکت درمی‌آیند و مردم را به سوی او فرا می‌خوانند. البته در تعدادی از احادیثی که حافظان اهل سنت آنها را از حضرت علی (ع) و از برخی از امامان دیگر روایت کرده‌اند مضمون این اخبار نقل شده است همچنین از پیروان و شیعیان آنها نیز مضمون این اخبار نقل شده که در ذیل نمونه‌هایی از آن را ذکر می‌کنیم.

۵- نعمانی در کتاب الغیبه به سند خود از امام باقر (ع) روایت کرده است که فرمود: گویا گروهی را می بینم که از مشرق قیام کرده اند و حق را طلب می کنند که به آنها داده نمی شود و دوباره طلب می کنند باز هم به آنها داده نمی شود وقتی وضع را چنین دیدند اسلحه به دست گرفته و نبرد می کنند و دشمنانشان به خواسته های آنها تن می دهند، ولی آنها قبول نمی کنند تا اینکه خودشان به حکومت برسند و دولت تشکیل دهند و آن حکومت را به کسی مگر به صاحب شما (یعنی امام زمان (عج) « واگذار نمی کنند و کشته های آنها شهیدند. بدانید که اگر من آن زمان را در ک می کردم خود را در خدمت و اختیار رهبر آنها قرار می دادم. (۱۱)

۶- از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: به زودی کوفه از مومنان خالی می شود و همان طور که مار در لانه خود به دور خود می پیچد و نهان می شود و قدرت تحرک ندارد، علم و دانش نیز در گوشه ای پنهان و محدود می شود. (یعنی در کوفه علم و دانش منتشر نمی شود و اگر هم وجود داشته باشد، در گوشه ای بی اثر مخفی می شود). پس از آن علم در شهر دیگری که به آن قم گفته می شود، ظاهر می شود و معدن فضل و علم می گردد، به طوری که در روی زمین کسی که مستضعف در دین باشد و یا دین را نفهمد، باقی نمی ماند؛ حتی زنهایی که در حجله ها و پشت پرده ها هستند؛ و این زمان ظهور قائم ما خواهد بود و خدا قم و اهل آن را جانشینان حضرت حجت قرار می دهد و اگر چنین نباشد زمین اهل خود را فرومی برد و در زمین حجتی باقی نمی ماند و علم از آنجا به سایر کشورها و شهرها در شرق و غرب سرازیر می شود و حجت خدا بر مردم کامل می شود، به طوری که کسی در زمین نمی ماند که دین و علم به او نرسیده باشد، پس از آن حضرت قائم (عج) ظهور می کند و سبب انتقام خدا و عذاب او بر چنین بندگان می شود؛ زیرا خدا از بندگان انتقام نمی کشد مگر بعد از آنکه آنها حجت خدا را انکار کنند. (۱۲)

مسئلاً انتقام از ستمگران نیز گرفته خواهد شد؛ زیرا حجت بر آنها تمام شده آنها حجت خدا را انکار کرده اند و برای غیر ستمگران ظهور حضرت مهدی (عج) رحمت است.

۷- از امام کاظم (ع) روایت شده است که فرمود: مردی از اهل قم، مردم را به سوی حق فرا می خواند و همراهان او مانند آهن و پولاد آبدیده هستند که تند بادهای آنها را نمی لرزاند و از جنگ خسته نمی شوند و نمی ترسند و به خدا توکل می کنند و عاقبت از آن تقوای پیشگان است. (۱۳)

۸- ابن حماد و ... از حافظان اهل سنت از امام علی (ع) روایت کرده‌اند که فرمود: پرچم‌های سیاه ظاهر می‌شوند (یعنی مردمی با پرچم‌های سیاه قیام می‌کنند) و لشکریان سفیانی شکست خورده و فرار می‌کنند در آن هنگام مردم جهان مهدی را آرزو و طلب می‌کنند. (۱۴)

۹- سید ابن طاوس در اقبال از ملاحم بطائنی در حدیثی از امام صادق (ع) روایت کرده که فرمود: مادامی که برای فرزندان فلانی حکومت و سلطنت است، امت محمد (ص) هرگز روی آسایش نخواهد دید، مگر اینکه حکومت آنها منقرض گردد. وقتی حکومت آنها منقرض شد، خداوند برای فرج و آسایش امت محمد (ص) فرج مردی از ما را می‌رساند که مردم را به تقوا راهنمایی می‌کند و به هدایت رفتار می‌کند و در حکومت خود رشوه نمی‌گیرد؛ به خدا قسم من او را به نام و نام پدرش می‌شناسم؛ پس از آن مردی که نیرومند و قوی است و کمر باریک و دارای خال در پیشانی و گونه‌ها است، برای برپایی عدالت قیام می‌کند و او نگهبان هر چیزی است که پیش او به ودیعه گذاشته شده است و زمین را با عدالت پر می‌کند، همان طور که ستمگران و گناهکاران آن را با جور و ستم پر کرده بودند. (۱۵)

زمینه سازان ظهور حضرت مهدی (عج) و نهضت امام خمینی (ره) و احادیث مربوط به آن روایاتی که بر وقوع یک حرکت زمینه ساز برای انقلاب بزرگ مهدی دلالت دارند، صفاتی را ذکر می‌کنند که این صفات به روشنی بر نهضت امام خمینی تطبیق می‌کند:

۱- به راه افتادن این قیام از ایران

این حرکت از ایران (مشرق زمین) آغاز می‌شود. ایران سرزمینی است که در آن برف می‌بارد، در حالی که باریدن برف در جزیره العرب متداول نیست. انقلاب اسلامی ایران نیز در ماه بهمن به پیروزی رسید. بهمن در زبان فارسی به معنای توده انبوه برفی است که در کوهها جمع می‌شود و به سوی دره‌ها و دشتهای سقوط می‌کند؛ همچنین به ذرات ریز برف که در هوا معلقند و گاهی باعث به وجود آمدن کولاک می‌شود، بهمن می‌گویند. (۱۶) از آن سبب این ماه را بهمن نامیده‌اند که موسم ریزش برف در ایران است؛ جمله "فاتوها و لوجبوا علی الثلج؛ به آن نهضت ببیونید حتی اگر با سینه خیز رفتن روی برف باشد" در این روایات دلیل روشنی است بر اینکه شروع این حرکت از ایران می‌باشد؛ افزون بر احادیث شریفی که بر شروع این حرکت از ایران دلالت دارد، پیروزی انقلاب اسلامی در دهه دوم ماه بهمن که فصل ریزش برف سنگین در ایران است و به کار بردن این جمله "حبوا علی الثلج" به همراه کلمه مشرق در روایات به روشنی به مکان شروع این حرکت اشاره دارد.

۲- نسب رهبران حرکت

همان گونه که از نص احادیث شریفه‌ای که نمونه‌هایی از آن ذکر شد، و روایاتی که از کتب اهل سنت نقل شده است، (خصوصاً روایتهای سوم و هفتم) روشن می‌شود که قیام کنندگان این حرکت، گروهی از شیعیان اهل بیت هستند و رهبر این حرکت (که زمینه را برای آل محمد فراهم می‌کند) مردی از اهل بیت است، (چنانکه در حدیث دوازدهم آمده بود). این صفت به خوبی با نهضت امام خمینی (ره) که از جهت راه و روش و نسب به اهل بیت نسبت دارد تطبیق می‌کند.

۳- مشخصات رهبر حرکت

با توجه به آنچه گفته شد، رهبر این حرکت مردی از قم است که مردم را به سوی حق فرامی‌خواند، به تقوا راهنمایی می‌کند، رفتار هدایت شده دارد و در حکومت خود رشوه نمی‌گیرد و این مشخصات به روشنی با امام خمینی (ره) قابل تطبیق است.

۴- سیمای زمینه سازان حرکت

با توجه به مجموعه احادیث شریفی که در این باره ذکر شد، بر پا کنندگان این نهضت در طلب حق و پیشمرگ شدن برای برقراری و پایداری آن اصرار بسیار دارند و به جهت توکل کامل به خدای تبارک و تعالی و داشتن تقوا، شایسته مقامی شده‌اند که آینده و عاقبت برای آنان است؛ بنابراین به پیروزی نهایی می‌رسند. همان طور که دیدیم یکی از آشکارترین مواردی که نهضت امام خمینی را از سایر نهضتها جدا می‌کند، همان زنده کردن روح عرفانی جهاد در جامعه بود که در مسیر انقلاب هزاران بار خود را به نمایش گذاشت، از جمله چهره فداکارانه و شهادت طلبانه‌ای که یاران امام با الهام از حادثه کربلا در حوادث گوناگون انقلاب، چه قبل از پیروزی انقلاب و چه بعد از آن، به ویژه در طی هشت سال دفاع مقدس، آن را ترسیم کردند.

بنابراین، مشخصات رهبر و یاران و حامیان این حرکت، بر امام خمینی و یاران او انطباق پذیر است.

اما آنچه که درباره ویژگیهای مرد خراسانی که با پرچم سیاه قیام می‌کند... وارد شده، به رهبران این نهضت بعد از رهبر بزرگ آن که مرد قمی است، و به حرکت‌های آنها که در مراحل بعدی این انقلاب انجام می‌دهند،

مربوط می‌شود و تکرار جمله طلب حق (یطلبون الحق) در احادیث شریفی که از روند و گسترش این حرکت زمینه ساز خبر می‌دهند، به آن اشاره دارد و روشن ست حرکتی که می‌خواهد زمینه را برای انقلاب بزرگ جهانی، مثل انقلاب مهدوی فراهم کند، نیاز به فرصتی دارد تا با این هدف بسیار بزرگ متناسب باشد؛ بنابراین هنگامی که ما می‌گوییم نهضت امام خمینی زمینه ساز انقلاب بزرگ مهدوی است، مقصود این است که این نهضت در ادامه و در مراحل گوناگون خود و با تلاش رهبران و حامیان خود، (یعنی کسانی که شاهد شروع این نهضت به دست امام خمینی (ره) بوده‌اند) و یا نسلهای آینده و رهبران آنها زمینه ظهور امام مهدی (عج) را فراهم خواهند کرد.

۵- پایان یافتن استضعاف آیین اهل بیت (ع)

آنچه که از احادیث شریفه استفاده می‌شود، این است که این حرکت همراه با تحرک علمی است که راه و رسم اهل بیت را به سوی یک حرکت جهادی تبلیغ می‌کند و این امر نه تنها طبیعی است بلکه برای انقلاب بزرگ جهانی که دارای پایه و هدفهای اعتقادی است، ضرورت دارد. انقلابی که از راه و روش اهل بیت سرچشمه گرفته است؛ زیرا (طبق حدیثی که ذکر شد) رسول خدا تصریح کرده که مهدی (عج) از آنها است و ظهور او (قبل از او ظهور زمینه سازان ظهور او) به استضعاف اهل بیت و راه و رسم آنها پایان می‌بخشد. همان طور که در احادیث به آن اشاره شده است، شروع این حرکت پس از انتقال مرکز نشر علوم اهل بیت از کوفه به شهر قم در ایران خواهد بود. پس شهر قم مرکز نشر و پخش این علوم به همه کره خاکی خواهد شد و این همان چیزی است که با آغاز نهضت امام خمینی (ره) و همزمان با آن تحقق یافته است.

حوزه علمیه قم که به وسیله حاج شیخ عبدالکریم حائری (استاد امام خمینی (ره)) و با کمک گروهی از علما، از جمله امام خمینی (ره) (که مرحوم حاج شیخ حائری را برای اقامت در قم و تأسیس حوزه علمیه در آن شهر تشویق کردند) تأسیس شد. بعد از او، یعنی در زمان مرحوم آقای بروجردی که امام خمینی مهمترین نقش را در راضی نمودن ایشان به مهاجرت از شهر بروجرد به شهر قم و پذیرش سرپرستی حوزه علمیه آن به عهده داشت (۱۷)، فعالیت حوزه قم گسترش یافت. با پیروزی انقلاب اسلامی، حوزه قم بزرگترین حوزه علوم اهل بیت (ع) در جهان گردید، به ویژه پس از آنکه نقش حوزه نجف به جهت محدودیتهای ایجاد شده توسط رژیم عراق محدود و کمتر شد؛ زیرا بسیاری از علما نجف را ترک کردند و از فعالیت و تحرک باقی ماندگان نیز کاسته شد و بدینسان آنچه که اخبار شریفه (خصوصاً حدیث نهم خبر داده بودند، در عمل به حقیقت پیوست. و چنانکه

امام صادق (ع) تصریح می‌فرماید: این تحول - انتقال مرکز علوم آل محمد به قم نزدیک قیام قائم ما، یعنی امام مهدی (عج) به وجود می‌آید، به طوری که در آن زمان قم معدن علم و فضل می‌شود در روی زمین حتی یک نفر مستضعف در دین باقی نمی‌ماند - زیرا به سبب انتشار علوم آل محمد به همه دنیا مردم دین را می‌شناسند - و به این ترتیب آیین اسلام از رهگذر حوزه علمیه قم به همه جهانیان خواهد رسید؛ به گونه‌ای که تاریخ حوزه‌های علوم اهل بیت تاکنون شاهد حضور این همه دانش پژوه و دانشجو، مانند حضور امروزه طلاب در حوزه قم نبوده که از اطراف دنیای اسلام برای فراگیری علوم آل محمد در این حوزه حضور یافته‌اند. همچنین وجود مدارس دینی برای بانوان در حوزه علمیه قم که تاریخ هرگز شاهد آن نبوده است و این در تاریخ فرهنگ دینی بانوان، آن هم در سطح عالی پدیده‌ای نوظهور و منحصر به فرد است که در حدیث مزبور نیز به آن اشاره شده است: "حتی المخدرات فی الحجال؛ حتی زنها در پشت پرده‌ها و حجله‌ها از علوم آل محمد بهره مند می‌شوند."

زمینه سازان و نبرد با سفیانی

در این قسمت به سه نکته، در ارتباط این بحث اشاره می‌کنیم:

اولاً، این حرکت در چهار چوب عمومی خود پیش از نهضت امام خمینی شروع شد و در اثر گذاریها و اثرپذیریهای خود و در بعضی جریاناتی که در احادیث شریفه به آن اشاره شده است، بعد از رحلت امام خمینی نیز ادامه خواهد داشت. از این رو، حوادثی که در روایات ذکر شده، ولی هنوز واقع نشده‌اند، نمی‌توانند اساساً مانع تطبیق این حرکت بر نهضت امام خمینی باشد؛ زیرا این نهضت نسبت به نهضتهای آغازین که پیش از نهضت امام بوده‌اند، از گسترش زیادی برخوردار است و زمینه پیش آمدن مراحل بعدی این حرکت را مشکل می‌سازد؛ مانند خروج پرچمهای سیاه و پایان یافتن فتنه سفیانی و... و جریاناتی که بعد از امام خمینی به ظهور بعضی از رهبران این حرکت مربوط می‌شود.

بنابراین تطبیق احادیث شریفه بر نهضت امام خمینی از باب اطلاق اسم بر آشکارترین نشانه‌های شیء است؛ مانند اطلاق اسم نماز که به معنای دعا است بر عبادت معروف، از این جهت که دعا از بارزترین اجزای نماز است.

ثانیاً، اینکه گفته شود اگر چه این احادیث بر نهضت امام خمینی تطبیق می‌کند، ولی احتمال دارد که بر گروه دیگری نیز منطبق شود و در واقع آنها زمینه سازان برقراری دولت حضرت مهدی (عج) باشند، آنچه مسلم است اینکه نمی‌توان از یک مصداق مشاهده شده و ملموس این احادیث صرف نظر کرد و به مصداقی که احتمال بروز آن در آینده می‌رود، توجه کرد.

این احادیث شریفه، بسیاری از حوادث جزئی را به عنوان نشانه‌های ظهور مهدی موعود (عج) ذکر کرده‌اند، بنابراین چگونه ممکن است که از ذکر حادثه بزرگی، مانند نهضت امام خمینی (ره) که تاریخ نظیر آن را ندیده است، غفلت کنند؟

آنچه بررسی دقیق این احادیث ما را به آن رهبری می‌کند، این است که تمام آنچه در احادیث آمده است با همه ابعاد و ریشه‌هایش بر نهضت امام خمینی قابل انطباق است.

برای اثبات این حقیقت، تعدادی بررسی روایی صورت گرفته و منتشر شده است؛ مانند بررسی که شیخ مهدی فتلاوی با عنوان *دولة الموطئین للمهدی (عج)* در کتاب *الاحبار لاهل السنه* به چاپ رسیده است؛ همچنین بررسی شیخ علی کورانی که با عنوان *"الممهدون"* به چاپ رسیده است و نیز بررسی شیخ محمدی ری شهری که به زبان و با عنوان *"زمینه سازان انقلاب جهانی مهدی (عج)"* چاپ شده است، یا تحقیقی که علی اکبر ذاکری با عنوان *"انقلاب اسلامی ایران در آیات و روایات"* انجام داده و به چاپ رسیده است.

زمینه سازی برای انقلاب مهدی در سخنان امام خمینی (ره)

دیدگاه رهبر بزرگ این نهضت، حضرت امام خمینی در بیان نقش نهضت خود، به لحاظ شخصیت والای آن و شناختی که معظم له به خط سیر انقلابی آن را رهبری کرده و اهداف استراتژیک آن را بیان نموده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است واقعیت نیز تأثیر شدید افکار او را در تعیین مسیر حرکت، حتی بعد از رحلت او (رض) ثابت کرده است و هر کس که روش امام خمینی را بررسی کند به خوبی می‌داند که ایشان در به کارگیری کلمات و واژه‌ها و اوصاف در جایگاه واقعی خود دقت می‌کردند و به طور کامل از مبالغه گویی و بیان نظراتی که به حقیقت واقعی و قطعی تکیه ندارد دوری می‌کردند.

جمهوری اسلامی و توجه امام مهدی (عج)

امام خمینی در بسیاری از سخنان خود، حکومت اسلامی را که خود او آن را به وجود آورده است، چنین توصیف می‌کند که این حکومت، حکومت امام مهدی (عج) است و او حافظ این دولت است. در اینجا به یک سخن از امام که به روشنی به نقش زمینه سازی این نهضت تصریح دارد اشاره می‌کنیم:

"این نهضت مقدس برای انقلاب بزرگ مهدی موعود است". این سخن علاوه بر داشتن تصریح به این موضوع، از آخرین سخنان امام قبل از رحلت ایشان است؛ از این جهت این سخن از پختگی کامل برای بیان نقش نهضت امام و مسیر حرکت آینده برخوردار است.

انقلاب اسلامی ایران طلایه دار انقلاب حضرت مهدی (عج)

امام در بخشهایی از سخنان خود که به مناسبت ولادت مهدی منتظر (عج) در تاریخ چهارده شعبان ۱۴۰۸ (دو ماه و نیم پیش از رحلت خود) ایراد کرده‌اند، می‌فرمایند:

سلام و درود به پیشگاه مقدس مولود نیمه شعبان و آخرین ذخیره امامت (بقیة الله ارواحنا فداه) و یگانه دادگستر ابدی و بزرگ پرچمدار رهایی انسان از قیود ظلم و ستم استکبار، سلام بر او، سلام بر منتظران واقعی او، سلام بر غیبت و ظهور او و سلام بر آنان که ظهورش را با حقیقت درک می‌کنند و از جام هدایت و معرفت او لبریز می‌شوند.

و سلام بر ملت بزرگ ایران که با فداکاری و ایثار و شهادت راه ظهورش را هموار می‌کنند...

مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست، انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت (ارواحنا فداه) است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان منت نهاد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار داد... باید دولت جمهوری اسلامی تمامی سعی و توان خود را در اداره هر چه بهتر مردم بنماید، ولی این به آن معنا نیست که آنها را از اهداف عظیم انقلاب که ایجاد حکومت جهانی اسلام است منصرف کند) ۱۸۰)

با توجه به سخنان امام خمینی و تصریح ایشان بر نقش زمینه ساز این نهضت برای انقلاب بزرگ مهدی، به چند نکته اشاره می‌شود:

۱- نهضت امام خمینی آغازگر انقلاب بزرگ اسلامی است که دلالت دارد بر استمرار اثرگذاریها و انتشار افکار آن و رشد و گسترش آن در جهان اسلام تا زمانی که امام مهدی (عج) ظهور نماید. البته واقعیت سیاسی معاصر جهان نیز این حقیقت را تأیید می‌کند؛ زیرا جهان شاهد انتشار و رشد افکار امام خمینی در کشورهای مختلف اسلامی است که به بیداری عمومی جهان اسلام که خواهان اجرای احکام اسلام هستند انجامیده است.

۲- انقلاب امام خمینی جدا از انقلاب بزرگ مهدوی نیست، بلکه بخشی از آن است و همان هدفهای استراتژیک آن را در باره برپایی حکومت جهانی اسلام دنبال می‌کند؛ پس پرچم یکی است که خود امام مهدی (عج) آن را بر دوش می‌کشد.

آنچه که این نهضت را از دایره افراد و مصادیق پرچمهایی که قبل از ظهور مهدی (عج) برداشته می‌شوند، (قیامهایی که قبل از ظهور او (عج) به وجود می‌آیند) خارج می‌کند و بعضی از احادیث شریفه با صراحت دلالت دارند که پرچمداران این پرچمها طاغوتند (و چنین قیام کنندگانی با طاغوت بیعت کرده‌اند و به فرمان او جنگ می‌کنند)، مقصود آن حرکت‌های انقلابی است که مستقل و جدا از حرکت مهدوی باشد و در راهی که خود امام مهدی (عج) آن را ترسیم کرده است، حرکت نکند، یعنی بر پایه تمسک به ولایت امام زمان (عج) استوار نباشد و برای زمینه سازی ظهور آن بزرگوار تلاش و فعالیت نکند.

تصدیق این احادیث شریفه توسط خط سیر انقلاب امام خمینی (ره)

۳- قیام امام خمینی به طور عملی زمینه ساز انقلاب بزرگ مهدوی است این مساله را با توجه به متناسب بودن دستاوردهای این انقلاب، با هدفهای انقلاب امام مهدی (عج) استدلال می‌کنیم و این استدلال نقش مهمی در اثبات صحت این احادیث دارد با توجه به اینکه احادیث از سرچشمه‌های وحی صادر شده است، حتی اگر سندهای آنها مورد خدشه باشد؛ آنچه که نهضت امام خمینی به وجود آورده، با آنچه این اخبار از آن خبر داده تطبیق می‌کند. هر چند این اخبار بیش از هزار سال پیش از وقوع این نهضت صادر شده است، یعنی در زمانی که اوضاع آن روز طوری نبوده که حتی اشاره‌ای بر آنچه که این احادیث از آن خبر می‌دهند، (مثل نقش ایران

در زمینه سازی برای ظهور امام مهدی موعود (عج) وجود داشته باشد و این ثابت می‌کند که آنچه از اخبار وارد شده، اخباری غیبی است که صدور آن جز از سرچشمه وحی، یا از کسی که از اخبار غیبی آگاه است، ممکن نیست.

اهداف انقلاب مهدی (عج) و دستاوردهای انقلاب امام خمینی

در ابتدا باید هدفهای انقلاب مهدوی و آنچه را که خدا با دست ولی خود (عج) انجام خواهد داد، بشناسیم؛ سپس چیزهایی را که نهضت امام خمینی به وجود آورده و اثرگذاریهایی که در صحنه عمل داشته است و ارتباط آنها با اهداف انقلاب مهدوی و تناسبی که بین آنها وجود دارد را بشناسیم تا میزان صحت این سخن که نهضت امام خمینی زمینه ساز ظهور حضرت مهدی (عج) است، شناخته شود.

آنچه که خداوند تبارک و تعالی به دست مهدی موعود (عج) به وجود خواهد آورد، از اخبار غیبی است که در آینده محقق خواهد شد؛ بنابراین، راه شناخت آنها در رجوع به سرچشمه‌های وحی و تدبر در آیات کریمه و احادیث صحیح نبوی به ویژه روایاتی که مورد اتفاق همه فرق اسلامی است و به دست آوردن اهداف عمومی انقلاب بزرگ مهدوی می‌باشد. اما آنچه که به قسمت دوم قضیه برمی‌گردد، اینکه نهضت امام خمینی یک حرکت معاصر است و می‌توان دستاوردهای سازنده آن را با تأمل و دقت در دگرگونیها و تغییراتی که در همه جهان به وجود آورده درک کرد، به طوری که ارزشهای اسلامی را زنده کرد و آثاری در جهان اسلام و غیر آن به جا گذاشت و آثاری نیز از ادامه اثر گذاریهای محسوس آن انتظار می‌رود.

اهداف انقلاب مهدوی در نصوص و متون دینی

در قرآن کریم و احادیث شریفه‌ای که مورد اتفاق همه مسلمانان است هدفهای عمده‌ای برای انقلاب بزرگ مهدوی بیان شده است که به اختصار ذکر می‌کنیم.

۱- شماری از آیات قرآن، بر برتری و غلبه اسلام بر همه ادیان و آشکار شدن خورشید اسلام تصریح دارند؛ مانند آیه‌های ۳۲ و ۳۳ از سوره توبه و آیه‌های ۸ و ۹ از سوره صف. احادیث شریفی که از اهل سنت و شیعه نقل شده‌اند و نیز مفسران شیعه و سنی اتفاق نظر دارند به اینکه این هدف که تحقق آن حتمی است (چون اراده خدا به آن تعلق گرفته) تنها در زمان مهدی منتظر (عج) برآورده خواهد شد. (۱۹۰)

۲- پایان دادن به برگشت از دین حق و پیروی و دوستی مسلمانان از یهود و نصارا؛ که قرآن در آیه‌های ۵۱-۵۴ سوره مائده از آن خبر داده است؛ همچنین علامه طباطبایی در تفسیر ترجمه شده قیم خود "المیزان" با بیان مفصلی استدلال می‌کند که این حوادث در عصر مهدی موعود (عج) جریان می‌یابد. (۲۰۰)

۳- پایان دادن به ستم و جور و برپا کردن حکومت عدل اسلامی در سراسر جهان؛ به طوری که آیاتی از قرآن و احادیث شریفی که بر صحت آنها اتفاق نظر وجود دارد بر این امر تصریح کرده‌اند.

۴- نابود کردن شرک و پاک نمودن زمین از آن به طور کامل و نشر توحید محض و عبادت حقه برای خداوند تبارک و تعالی؛ همان طور که از آیه ۵۵ سوره نور و آیه ۵۶ سوره ذاریات و... استفاده می‌شود؛ (۲۱) همچنین برپا کردن جامعه توحیدی شایسته که تنها خدا را عبادت کنند و به او شرک نورزند و نماز را به پا دارند و زکات را پردازند و امر به معروف و نهی از منکر کنند.

۵- واگذاری حاکمیت زمین به بندگان شایسته خدا و کسانی که در زمین به جهت وابستگی خود به دین توحیدی، ضعیف نگه داشته شده‌اند؛ شماری از آیات کریمه قرآن؛ مانند آیه ۵۵ سوره نور و آیه ۵ سوره قصص و ۱۰۵ سوره انبیا به این امر اشاره دارد.

آنچه گفته شد، بنا به استناد آیات کریمه و احادیث صحیح نبوی، از اهداف عمومی انقلاب بزرگ مهدوی هستند.

زنده کردن نقش اسلام در عصر کنونی

از بارزترین دستاوردهای نهضت امام خمینی که همه تحلیلگران با دیدگاههای گوناگون خود بر آن اتفاق نظر دارند، عبارت است از:

زنده کردن نقش اسلام در دنیا، به ویژه در جهان اسلام و تشکیل دولتی بر پایه اسلام که با تعهد و پابندی به ارزشهای اسلامی به نیازهای عصر کنونی پاسخ داد و به طور عملی ادعاهای غرب و غرب گرایان را باطل و نابود کرد؛ آنها تلاش برای تشکیل حکومت اسلامی در عصر کنونی را بی فایده می دانستند؛ زیرا از نظر آنها اسلام در بهترین شرایط خود؛ یعنی چهارده قرن پیش فقط روش حکومتی خوبی بوده است؛ اما امروزه توان اداره کردن حکومت را ندارد و نمی تواند به نیازهای این عصر و تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظامی آن پاسخگو باشد. پس بهتر این است که اسلام از مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی دور بماند و در حد مسائل اعتقادی صرف و کارهای شخصی افراد محصور بماند!!

این افکار در اوایل قرن گذشته، حتی در میان مسلمانان نفوذ کرده بود و این نظر که آیا ممکن است اسلام در همه شئون اجرا شود، یا اصولاً چنین چیزی فایده ای دارد، یا خیر؟ تنها در حد یک فرضیه مطرح می شد و چیزی که هرگز تصور نمی شد شروع این حرکت و به پیروزی رسیدن انقلاب اسلامی جهانی بود که برای غلبه کردن اسلام بر همه ادیان دیگر و بر پا کردن حکومت جهانی که بر همه دنیا حکومت کند، توفیق یابد و افکار مؤثر خود را نیز در جهان اسلام باقی بگذارد.

اثبات امکان تشکیل دولت نوین اسلامی

نهضت امام خمینی در عمل امکان برپایی حکومت عدل اسلامی را که با عصر حاضر هماهنگ باشد و بتواند به نیازهای آن پاسخ دهد، ثابت کرد و آن افکار و ادعاهای احمقانه غرب را درباره اسلام رد کرد و یاس و ناامیدی که در نتیجه آن به وجود آمده بود، برطرف کرد.

بهترین دلیل موفقیت انقلاب ایران، همگانی بودن درخواست مردمی و عمومی - و نه فقط در میان گروهی محدود از دانشمندان دینی یا تیز هوشان امت اسلام - نسبت به برپایی حکومت اسلامی در سرزمینهای اسلامی است و این واقعیت آشکاری است که پیروزی نهضت امام خمینی و موفقیت آن در برقراری حکومت اسلامی در ایران را به وجود آورده است و این خود زمینه ساز انقلاب جهانی مهدی است پیامش برپایی حکومت اسلامی در همه جهان می باشد.

آینده نگری و ایجاد آگاهی عمومی نسبت به اسلام

انقلاب امام خمینی (ره) با موفقیت عملی خود در ایجاد خواست عمومی برای شناختن اسلام، حتی در میان غیر مسلمانها زمینه را برای این هدف از اهداف انقلاب جهانی مهدی (عج) فراهم آورد.

این حرکت گسترش پیدا کرد و در میان افکار بشری خارج از دایره جهان اسلام نفوذ کرد و با استقبال عمومی غرب برای پذیرش اسلام رو به رو شد. بتدریج این فکر که تنها اسلام می تواند مشکلات نفس گیری که حلقوم بشریت امروز را می فشارد، حل کند رواج پیدا کرد؛ حتی شماری از شخصیتهای دینی مسیحی، تصریح می کنند که خداوند شخصیتها و یاران نهضت امام خمینی را برانگیخت تا ارزشهای دینی را زنده کنند و جهان را از فساد که در آن دست و پا می زند نجات دهند.

اصولاً موفقیت نهضت امام خمینی در تشکیل دولت اسلامی، یک حالت بیداری در ملت‌های غیر اسلامی برای شناخت این تمدن نوین به وجود آورد، تمدن نوینی که قدرتهای بزرگ را به مبارزه می طلبید و تلاش همگانی آنها را برای شکست این نهضت در طول هشت سال جنگ و... با شکست روبه رو کرد و توانست نمونه‌ای از استقلال کامل را به جهان عرضه کند و این حالت بیداری و آینده نگری به جهت شعار دفاع از مظلومان و کوبیدن ستمگران در ذهن ملت‌های مستضعف رسوخ کرده است.

عرضه کردن اسلام به عنوان تمدن نوین برای جوامع بشری

دعوت عملی اسلام، به عنوان تمدن نوینی که می تواند مشکلات بشری را حل کند، با دعوتهای تبلیغی همراه شد؛ از جمله می توان به نامه مشهور امام خمینی که آن را برای آخرین رهبر اتحاد جماهیر شوروی میخائیل

گورباچف فرستاد، اشاره کرد که در آن نامه او را به تحلیل و بررسی اسلام و شناخت راههای نورانی و صاف و هدفهای عالی آن دعوت نمود و تصریح کرد که جمهوری اسلامی در ایفای نقش خود، مثل پایه استوار و برای پشتیبانی از حرکت‌های آزادیبخش اسلامی و غیر اسلامی ثابت قدم است. و این خود زمینه سازی برای اهداف انقلاب مهدوی در جهان است، تا چه رسد به جهان اسلام.

نبرد با وابستگی‌ها و برانگیختن روح همبستگی اسلامی

یکی دیگر از دستاوردهای نهضت امام خمینی، تعهد شدید و تاکید زیاد بر روش اسلامی است که مستقل باشد و شکلهای گوناگون وابستگی به بیگانگان و غرب و غرب‌گرایی و یهود و نصارا را نفی کند و با هرگونه وابستگی مبارزه کند به مسلمانان خطرات آن را بشناساند. این نهضت، از اینکه توانسته است دولتی مستقل و آزاد تشکیل دهد و برخاست یاران آنها چیره شود، این احساس را برای مسلمانان به وجود آورد که از نسبت دادن خود به اسلام احساس غرور و افتخار کنند. و این توفیق اثر روشنی در زمینه سازی برای انقلاب بزرگ مهدوی دارد که همه اشکال وابستگیها را به یهود و نصارا قطع می‌کند و نقش رهبری مسلمانان را برای نجات بشریت به آنها برمی گرداند که: "خیر امت اخراجت للناس"... عزت اسلامی را بر پایه استقلال واقعی به آنها برمی گرداند.

برانگیختن روح فداکاری

از دستاوردهای دیگر نهضت امام خمینی، زنده کردن روح فداکاری و راههای جهاد شهادت طلبانه که از نهضت امام حسین (ع) الهام گرفته است. این روحیه قدرت اثرگذاری خود را - چه قبل از پیروزی انقلاب، چه بعد از آن - در مبارزه‌های بسیار سختی که دولتهای استکبار جهانی با اتحاد وسیع خود بر ضد آن انجام داده‌اند، نشان داده و همواره عناصر داخلی و خارجی آنها را با شکست روبه رو کرده است.

روشن است که زنده شدن این روحیه عامل بسیار مهمی در زمینه سازی انقلاب مهدوی دارد که همانا نابودی ستم و شرک و آزادی مستضعفان و پایان دادن به حاکمیت مستکبران و ستمگران می‌باشد و این مأموریت دشواری است که موفقیت در آن بدون چنین روحیه جهادی استوار ممکن نیست، به ویژه آنکه میدان مبارزه‌ای که در آن خواهد جنگید، بسیار گسترده است.

گسترش احساس مظلومیت حق

یکی از موفقیت‌های بزرگی که نهضت امام خمینی داشت، گسترش احساس عمومی نسبت به مظلوم بودن راه حق است، راهی که سیدالشهداء آن را ترسیم کرد، و کاشتن چنین احساسی در وجدان مسلمانان و ترویج فرهنگ عاشورا و اهتمام به برپایی مراسم عزاداری امام حسین (ع) و مجسم کردن پیروزی حقیقی امام حسین (ع) و بیزاری جستن از دشمنان او موفقیت بزرگی است. که از مهمترین سرچشمه‌های حرکت انقلابی شخصیت‌های نهضت و از پایه‌های آن و بارزترین عوامل پیروزی انقلاب بود. همان گونه که آشکار است، این موفقیت گام مهم دیگری در زمینه سازی انقلاب بزرگ امام مهدی است؛ زیرا انقلاب او از خونخواهی برای مظلومیت حق که سیدالشهداء تجسم آن است و مجازات انحراف اموی به عنوان سمبل باطل و ستم در همه ابعاد و اشکال آن در هر زمان و سرزمین و به عنوان روشترین مصداق تاریخ که برای برگشت از دین حق می‌شناسد، شروع می‌شود.

عمومی کردن عرفان اصیل توحیدی

زننده کردن افکار توحیدی و عرفانی محض که از سنت رسول خدا (ص) و ائمه عترت (ع) الهام گرفته شده است، از دستاوردهای دیگر نهضت امام خمینی است که این افکار (عرفانی) را از چهار چوب فکری که به گروهی خاص محدود می‌شد، خارج نمود و به درون اجتماعات عمومی مردم آورد، تا در زندگی مردم و رفتارهای عملی آنها اثر داشته باشد. و این موفقیت در هزاران شکل قهرمانانه در طی هشت سال جنگ تحمیلی و نیز زمان پیش از آن و بعد از آن جلوه گر شد؛ جنگی که گرانقدرترین ارزش‌های توحید محض را و اینکه تنها باید به خدا توکل کرد و فقط از او باید ترس داشت، نه غیر او و بندگی حقیقی تنها برای خدا است مجسم نمود.

از آنجا که یکی از اهداف انقلاب مهدی، نابود کردن شرک و بسط و گسترش توحید خالص و برپا کردن جامعه توحیدی شایسته و با اخلاص در عبادت خدایی که واحد است و شریک ندارد می‌باشد؛ آشکار است که این امر در زمینه سازی انقلاب مهدوی ضرورتی حیاتی دارد. این نهضت، ماکتی از جامعه مهدوی را در جبهه‌های دفاع از این جامعه شایسته و جهادگر در راه خدا برای جهانیان به نمایش گذاشت، جامعه‌ای که در دفاع از حق

از ملامت هیچ ملامتگری نمی‌هراسد و به امر به معروف و نهی از منکر می‌پردازد و نماز را اقامه و زکات را می‌پردازد.

عرضه کردن اسلام ناب محمدی

از مهمترین و آشکارترین دستاوردهای نهضت امام خمینی زنده کردن اسلام ناب محمدی و زدودن غبار تحریف و جمود و تحجر و هر چیزی که موجب غربت اسلام شده بود می‌باشد؛ همان طور که اسلام در ابتدای پیدایش خود، غربت را از اسلام زدود و آن را به صورت ناب و نجاتبخش جهانیان از هر گونه بندگیهای پوچ و به همان صورت خالصی که رسول خدا (ص) آورده بود، عرضه کرد.

همچنین خط امامت معصوم که حافظ اسلام اصیل و نمایانگر راه اهل بیت (ع) است و همان اسلام نابی است که مهدی موعود ترسیم می‌کند و پرچم آن را به دوش می‌کشد و حکومت جهانی اسلام را بر اساس آن برپا می‌کند، شناساند و مسلماً زنده کردن این راه اصیل، تأثیر بسیار زیادی در زمینه سازی انقلاب بزرگ مهدوی دارد که برای برپایی حاکمیت عادلانه و عمومی و جهانی این دین حق و بر اساس روش اهل بیت شروع خواهد شد.

به وجود آوردن حالت انتظار برای ظهور مهدی موعود (عج)

امام خمینی (رض) به عنوان مرجع دینی اسلامی که جانشین مهدی منتظر (عج) در زمان غیبت و عدم امکان رجوع علنی به آن حضرت (عج) می‌باشد، نهضت خود را رهبری کرد و رهبری چنین نهضت گسترده‌ای زمینه سازی برای انقلاب مهدوی به حساب می‌آید؛ زیرا هویت مصلح بزرگ را بر جهان اسلام و همه کره خاکی معرفی می‌کند و آثار این امر را در زیاد شدن پرسشها در میان مسلمانان و غیر مسلمانان از هویت مهدی منتظر (عج) و تلاش برای شناختن او و انتظار ظهور او و آغاز انقلاب او بعد از دیدن دستاوردهای انقلاب نایبش می‌بینم. همچنین احادیث شریفه‌ای که بعد از خبر دادن از حرکت زمینه سازان، به این امر اشاره می‌کنند: "فعند ذلک یتمنی الناس المهدی و یطلبونه" در آن هنگام مردم مهدی را آرزو و طلب می‌کنند و نیز در نمونه یازدهم از احادیث گذشته وارد شده بود.

پی نوشتها:

۱- رجوع کنید به مجلد اول و دوم کتاب "معجم احادیث الامام المهدی (عج)"، در این کتاب احادیث زیادی نقل شده که در کتابهای معتبر فرق اسلامی آمده است.

۲- مانند کتاب "التوضیح فی تواتر ماجاء فی المنتظر و الرجال المسیح" تألیف شوکانی.

۳- متقی هندی مؤلف کتاب کنزالمعمال در کتاب "البرهان علی علامات مهدی آخر الزمان" فتوهای چهار نفر از علما اسلامی معاصر خود را که عبارتند از ابن حجر الهیثمی شافعی و احمدابی اسروربن الصبا الحنفی و شیخ محمد خطابی المالکی و الشیخ یحیی بن محمد حنبلی، نقل کرده است که این علما به سبب کثرت روایات، در فتوهای خود تصریح کرده‌اند که زدن و ادب نمودن و اهانت به منکر آن حضرت واجب است به مذهب حق برگردد، و گرنه خونش هدر است.

البرهان علی علامات مهدی آخر الزمان: ص ۱۸۷-۱۸۳.

۴- رجوع شود به کتابهای الغدیر تألیف علامه امینی و احقاق الحق و ملحقات آن تألیف سید مرعشی نجفی و غیره...

۵- رجوع شود به کتاب بشارات عهدین که به فارسی چاپ شده است، تألیف شیخ محمد الصادقی و مقالات عرفان محمود، در شماره ۱۹، مجله الفکر الاسلامی.

۶- رجوع شود به کتاب مهدی منتظر فی الفکر الاسلامی، انتشارات مرکز الرساله: ۸ و همچنین مقدمه کتاب بحث حول المهدی تألیف آیت الله شهید سید محمد باقر صدر.

۷- رجوع شود به تفصیلات مصادر کتاب معجم احادیث امام مهدی، جلد ۱، ص ۳۸۷.

۸- معجم احادیث امام مهدی، جلد ۱، ص ۳۹۴ به بعد.

۹- همان منبع، ص ۳۹۳.

۱۰- همان منبع، ص ۳۸۱-۳۸۶.

- ۱۱- کتاب الغیب للنعمانی، باب ۱۴، حدیث ۵، ص ۲۷۳.
- ۱۲- بحار الانوار ج ۶۰ ص ۲۱۳، سفینه البحار، ج ۲، ص ۴۵۵. منتخب الاثر ص ۴۴۳.
- ۱۳- سفینه البحار، ص ۴۴۶.
- ۱۴- معجم احادیث الامام المهدي، ج ۳، ص ۷۷.
- ۱۵- اقبال الاعمال، ص ۵۹۹-۶۰۰ و اثبات المهدهاء ج ۳، ص ۵۸۱-۵۸۲.
- ۱۶- فرهنگ عمید، ج ۲.
- ۱۷- در رابطه با آنچه مربوط می‌شود به این مطلب مراجعه شود به عنوان مثال به کتاب "پا به پای آفتاب" که شامل مصاحبه با تعدادی از شاگردان یاران و نزدیکان امام است.
- ۱۸- صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۰۷-۱۰۸، چاپ اول.
- ۱۹- رجوع شود به تفسیر فخر رازی، ج ۱۶، ص ۴۰ و تفسیر الدرالمشور، السیوطی، ج ۲۴، ص ۱۷۶ و تفسیر طبری، ج ۱۴، ص ۲۱۵ و تفسیر قرطبی، ج ۸، ص ۱۲۱ و مجمع البیان، الطبرسی، ج ۵، ص ۳۵.
- ۲۰- تفسیر المیزان، ج ۵، ص ۳۶۶-۴۰۰.
- ۲۱- رجوع شود به تاریخ غیبت کبرا، سید محمد صدر، ص ۲۵۴.